

ספר

אעלה בתמור

דברים ששמענו מאת כבוד מרן רבינו

בעל אילת השחר שליט"א

מתורת

בית בריסק

יו"ל בעזרת ה' יתברך שמו

בני ברק תשע"ה

מגדלותו והנהגתו

לא שלמא ביה נורא

מספרים על הבית הלוי שהיה בודק את עצמו מידי פעם על ידי שהיה לוקח חול שבתנור שהיה לוהט מחום והיה מניח על המרפק במקום הנחת תפילין לבדוק אם שולט בו האש, והג"ר איסר זלמן מלצר זצ"ל שאל את הגר"ח איך יתכן שדבר המוכר כמעלה מיוחדת על גדולי האמוראים (עיין ב"מ פ"ה א') יהא גם בדורינו זה, והגר"ח השיבו דגם הוא לא היה מאמין לזה לולא שהוא עצמו ראה כן בעיניו.

סוד ה' ליראיו

פעם הוצרך הבית הלוי לצאת לדרך מהעיר בריסק בערב יום כיפור, והג"ר יהושע לייב דיסקין שהיה רב בבריסק באותו הזמן שלח את אשתו שתביא להבית הלוי בשר עוף שיאכלו מזה קודם הצום, ולבסוף נתעוררה שאלה בכשרות העוף, ואמר ר' יהושע לייב דאף שבודאי אצלו שהבית הלוי לא יכשל באכילת העוף ולא יטעם ממנו אבל מ"מ מוטל עליו החיוב להודיע לו על זה, ושלה להודיעו על כך במברק דחוף. (רבינו דיבר מענין סוד ה' ליראיו וסיפר זה המעשה, וסיים: היום בדורינו אין המושג של סוד ה' ליראיו. ובמקום אחר אמר רבינו אהא דאיתא בשבת י"א א' אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת דמסתבר שרב ידע את זה מצד סוד ה' ליראיו, ודייק מזה דע"י סוד ה' ליראיו אפשר לקבוע הלכה. ועיין גם בסוטה ד' ב' ובנדה כ' ב' דמבואר הכי, ועיין סנהדרין ק"ו ב' דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא דכתיב סוד ה' ליראיו. וע"ע מש"כ רבינו באילת השחר ובחים ס"ב א' אם אפשר לסמוך על ראייה ברוח הקודש לענין הלכה).

שוב נדפס באילת השחר על התורה (בראשית כ"ה כ"ח) עובדא זו: מסופר על המהרי"ל דיסקין ששלח בשר לבית הלוי ואח"כ נתעורר בזה שאלה, ואמר מהרי"ל דבטוח שהגרי"ד לא נכשל באכילה אבל הוא חייב להודיעו ושלח מברק, וכן מסופר על הרעק"א שהגישו לו מרק ובשר והגיש לפה ולא יכל לאכול והפצירו בו ושוב הגיש לפיו ולא הצליח, ואח"כ התברר שהיה שאלה בכשרות הבשר.

הבחנה על התפילין

הי פעם אסיפה שנתקבצו חסידים ומתנגדים, וא' החסידים סיפר על אדמו"ר ידוע כבעל מופת שידע להבחין בהסתכלות בעלמא ולומר על מי שמניח תפילין אם התפילין שלו כשרות או פסולות, והצדיק ר' שלום מנשה מבריסק תמה על כך, אמר לו הבית הלוי מה הפלא בכך זה ידענו בילדותינו ונכנס עמו לחדר פנימי ולימדו כיצד ניתן להבחין דבר זה. (והסביר רבינו שמבחינים זה על ידי הסתכלות באותיות השם שבתפילין).

שבת וכתובות

אומרים שהמסכתות של הבית הלוי היו מסכת שבת ומסכת כתובות. (עיין מש"כ החפץ חיים בתורת הבית פרק ו' דכל אדם צריך שיהיה לו מסכת אחת שתהא שלו שיהא בקי בה בעל פה ומביא לזה כמה טעמים).

ספרי קבלה

הג"ר ישראל גרשון סולובייציק זצ"ל אמר לי שבכל אלול מראש חודש עד אחרי יו"כ היה מונח על שולחנו של הבית הלוי בעיקר ספרי קבלה. וכנראה שבכדי לעורר עצמו ביראת שמים העדיף תורת הנסתר, כי בלימוד הגמרא עסוקים עם הרמאי ובלמוד הנסתר מדברים יותר על הקב"ה וזה יותר מעורר ליראה. (ר' ישראל גרשון היה הבן הגדול של הגר"ח וזכר היטב את הבית הלוי, בפטירת הבית הלוי הוא היה כבן 13 וידע ממנו הרבה דברים, הגרי"ז היה צעיר ממנו בכמה שנים וכשהבית הלוי נפטר היה כבן 5 שנים בלבד).

חוק הצבא

ברופיא היה חוק מטעם הצבא הרוסי שכל קהילה צריכה לשלוח חייל אחד לצבא, והיהודים היו שוכרים גוי שיסכים לכך, ובזמן שהבית הלוי היה רב בסלוצק (שם היה רב הרבה שנים ורק בסוף ימיו בשנת תרל"ט כאשר המהרי"ל דיסקין עזב את בריסק בא הבית הלוי לבריסק במקומו) היה שם רק גוי חולה, אבל החוק אמר לאחר שכבר מקבלים אותו כבר נחשב שקיבלו חייל ודי בכך, והבית הלוי התענה כדי שיקבלו אותו, ואכן בסוף קיבלו אותו לחייל. (ובכלל הבית הלוי היה מרבה בתעניות, וכל חייו צם בשני ימי ראש השנה כמוכא לעיל).

עריק מתפקידו

פעם היה ענין צבורי נחוץ בסלוצק, וראש הקהל אחרי התפילה התחיל לומר תהלים, אמר לו הבית הלוי שעכשיו תפקידו הוא להתעסק באותו ענין ציבורי ולא לומר תהלים, והמשיל זה לעריק מן הצבא שלא רק כשבורח לגמרי נקרא עריק אלא גם אם בורח מתפקידו לתפקיד אחר נקרא עריק ויש לו משפט מות. (והמליצו על כגון זה מה שאמרו ערכין י"א ב' משורר ששיער ומשורר ששירר במיתה).

שלושים אלף יהודים

החפץ חיים זצ"ל היה מספר בעת שרצו למנות את הבית הלוי לרבנות בבריסק שלחו אליו למקום מושבו בוורשא שיסכים לקבל את הרבנות, ומתחילה לא רצה עד שאמרו לו שידע כי שלושים אלף יהודים יושבים ומחכים עליו! וכששמע זאת מיד נענה והסכים לבוא. והיה מסיים החפץ חיים אם הבית הלוי לא השיב ריקם פני שלושים אלף יהודי בריסק שהמתינו עבורו, כ"ש שמלך המשיח לא ישיב ריקם בקשת כלל ישראל אם ימתינו באמת ובתמים לבואו. (א"ה, ראה בכתבי החפץ חיים צפית לישועה עמ' ק"ו בהערה ובספר ח"ח על התורה פר' ואתחנן).

חיבורו על פסחים

לביית הלוי היה חיבור על מסכת פסחים ונגנב ממנו ולא נודע מזה כלום, והגר"ח אמר שעקב אחרי כל הספרים שנדפסו באותם שנים לראות אם נדפסו אותם חידושים, ואמר שלא מצא שהדפיסו אותם שאם היו מדפיסים לבטח היה מבחין ומכיר שהם החידושי תורה של אביו. (ודיבר רבינו מגדול רשעות אותו גנב, שהרי לא הדפיס אותם חידושים ולא היה לו בזה שום ריוח, ורק גורם צער רב לבעל הכתבים על חסרון הגניבה).

כבוד חכמים

היה עובדא אצל הבית הלוי שבא קצב אחד לשאול שאלה על כשרות של שור ששחט, והבית הלוי פסק לו לאיסור ואמר לו שהשור טרף, והקצב רגז נורא והתחיל לדבר נגדו בחוצפה גדולה, והבית הלוי היה כמחריש שותק ולא עונה לו מאומה. למחרת אותו קצב הולך שור ופתאום התחיל השור להשתולל בחוזק גדול והרג את הקצב, וכששמע הבית הלוי מזה נגרם לו צער רב שמא הוא גרם לעונשו ועל ידו נסתובבה מיתת הקצב, עד שאמר לו בנו הגר"ח שהוא שמע מפורש איך שהבית הלוי אמר בשעת מעשה לאותו קצב "אני מוחל" "אני מוחל" כמה פעמים, בזה נחה דעתו של הבית הלוי.

והוסיף רבינו דברים נוראים ואמר: הנה יש להתבונן מדוע נענש הקצב לאחר שהבית הלוי אמר בפיו במפורש שהוא מוחל לו, ונראה ע"פ דברי הגמ' (ברכות י"ט א') אמר רבי יצחק כל המספר אחר המת כאילו מספר אחרי האבן, ומקשה הגמ' איני והא אמר רב פפא חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה, ומשני שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה. ומבואר דעל ביוזי צורבא מרבנן דהיינו תלמיד חכם לא מהני מה שמוחל לו כיון דקודשא בריך הוא הוא תבע ביקריה! ולכן אף על פי שהבית הלוי נענה ומוחל לקצב לא הועיל לו. אלא דמ"מ נראה שאם הקצב עצמו היה בא לבקש מחילה יתכן דמהני, כיון שבא ונכנע לפני התלמיד חכם ומבקש מחילתו מתכפר לו. [ועיין עוד אילת השחר על התורה במדבר י"ב ג'].

שוב אמר רבינו דתמיד היה סבור דאם מבקש מחילה מהת"ת ומוחל לו מהני, אך שו"ר בטורי אבן מגילה דף כ"ח א' בשם הריב"ש דאפי' מחילה לא מהני על בזיון ת"ת, ואמר רבינו דנראה שזה הביאור בגמ' שבת קי"ט ב' כל המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו, ו"אין לו רפואה למכתו" היינו דשום דבר לא יעזור אפי' יבקש ממנו מחילה אין לו רפואה ועדיין יענש. ומ"מ נראה שזה רק בעוה"ז אבל עצם החטא בעולם הבא יתכפר לו ע"י שיבקש מחילה אבל בעולם הזה אין לו רפואה, ועיין תוס' ב"ב י' א' דלהנצל מעונשי עוה"ז קשה יותר מלהנצל בעונשי העוה"ב. ושוב נדפס אילת השחר עמ"ס שבת קי"ט ב' ומבואר שם הדברים הנ"ל בקצרה.

ורג"ל רבינו לדבר כסדר על ענין זה של חומר ביוזי כבוד תלמידי חכמים ועד כמה הוא נורא שהקב"ה הוא שתבע ביקריה! וכמה יסורים וחלאים באים על האדם עבור זה וכדאייתא בגמ' בשבת קי"ט ב' כל המבזה ת"ת אין לו רפואה למכתו, ואנשים לא יודעים

את זה ובאים בשאלות מה חרי האף הגדול הזה ומדוע סובלים כ"כ הרבה צרות, ואינם יודעים בנפשם שהכל הוא משום שדיברו או ח"ו ביזו תלמידי חכמים! ועל הכל יש דין וחשבון. וכמה צריך הדבר חיזוק במיוחד בזמנינו כיום.

זיווג

סח רבינו אודות גירושי הבית הלוי מזיווגו הראשון, שזה נגרם ע"י שנתקנא בו החתן שלפניו והשמיצו לפני בית חמיו ולאט לאט זה השפיע תחילה על חמיו ואח"כ גם על אשתו עד שצד האשה תבעו ממנו שיגרשנה בגט. הבית הלוי ניסה בכל זאת שיגיעו לשלום והם לא רצו לשמוע, ואמר להם שמסכים ליתן גט אבל שידעו כי כל עוד לא יכנסו לבית דין הוא יהיה מוכן גם לשלום בית אבל אחרי שיתחילו לעסוק בבית דין על הגט שוב לא יסכים להחזירה. ובאמת כשהגיעו לבית הדין נתלבטו הדיינים באופן כתיבת הגט איך לכתוב השם "דוב" עם ו' או בלי ו', והבית הלוי האריך לפלפל עם הדיינים שעה ארוכה, חותנו ראה איך שהדיינים מכבדים את דבריו ומעריכים את תורתו ומתפעלים ממנו בעודו אברך כל כך צעיר, החל להרהר אולי בכל זאת לבטל את הגט וביקש להשהות את הגט למחשבה נוספת, אך הבית הלוי כבר מיאן כפי שהתנה מתחילה שלאחר שיגיעו לבית דין שוב לא יחזור בו וגירשה. (קטע זה מתוך ספר מאחורי הפרגוד פרק י"ג).

לאחר הגירושין ביקש הבית הלוי למצוא שידוך אחר ולישא אשה שניה והיה קשה הדבר ונתעכב זמן רב, (גם מהטעם שמבית חמיו הראשון לא אמרו עליו דברים כ"כ טובים, וגם שכפי הרגילות בזיווג שני מסתכלים על כל דבר כחיסרון והבית הלוי היה עילוי הסתכלו ע"י כחיסרון). ושמעתי מהגרא"מ שך זצ"ל שהג"ר איצ'לה מוואלזין זצ"ל דודו של הבית הלוי הצטער על כך מאד, ולבסוף כשנשתדך אמר ר' איצ'ל: רבנו של עולם אני מודה לך, אתה ניצחת!

בזיווגו השני נשתדך עם אשה שהיתה שייכת לחסידות קידינוב. אשתו זו היתה מאד נמוכה, שבעת שפגשה פעם הראשונה קודם האירוסין היתה לשה בצק לאטריות ועמדה על כסא כדי להגיע לשולחן ללוש עליו ולא הבחין שהיא נמוכה. ובסוף נולד ממנה הגר"ח זצ"ל, ובאמת גם הגר"ח היה די נמוך. (רגיל אני לומר לבחורים שבאים לשאול על הצעות שידוך שהמדוברת היא נמוכה, שהלא גם הגר"ח נולד מאשה נמוכה. פעם אחת אמר רבינו תראו את השידוך של הבית הלוי זה היה שידוך שלא לשם כבוד ומשידוך כזה יצא הגר"ח שהאיר את העולם, וכן משיב רבינו לבחורות השואלות, כי הנה אמו של הגר"מ לפקוביץ זצ"ל הי' צעירה ונישאת לאלמן מבוגר ממנה בשלושים שנה וזה היה רחוק משידוך לשם כבוד ובזכות כך זכתה לכוה בן חשוב וצדיק כמו הגר"מ זצ"ל).

לעת זקנותו של הבית הלוי [שנת תרל"ד] נשא אשה שלישית ונולדו לו ממנה בן ובת, הבן הוא ר' שמחה סולובייציק, והבת קראו לה פעשא והתחתנה עם הג"ר שמואל יצחק יפה. (ובתו זו זכתה לאריכות ימים ושנים עד גיל 98 וגרה כאן בארץ יחד עם בעלה שהיה רב בתל אביב ונפטר לא מזמן).

עניות עצומה

הבית הלוי חי בעניות עצומה וסבל חרפת רעב, אפי' בתקופה שכיחן ברכנות העיר סלוצק ובריסק היו זמנים שכל המשכורת שהיה צריך לקבל נחטפה בידי אנשים מבני הבית טרם הגיעה לידו. (הגר"ר יצחק אלחנן זצ"ל בצעירותו היה רב בעיירה קטנה לא היה לו מה לאכול, ואומרים שבראש חודש שנאמר בשו"ע סי' תי"ט "מצוה להרבות בסעודת ראש חודש" היה מוסיף על הלחם שאכל תתיכת בצל כדי לקיים המצוה, וברוב עוניו היה משקיע עצמו בלימוד להשכיח הרעב, פעם התלוננה אשתו באזני אביה על רוב עניותם, וסטר לה אביה ואמר וכי את רוצה שבעלך לא ילמד? ! בא וראה מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים...).

הגומל לחייבים טובות

רבינו דיבר מהנס שאירע להבית הלוי שקפץ עליו סוס ונשך אותו והיה בסכנה גדולה ובחסדי שמים ניצל מזה, כמובא בסוף ההקדמה לשו"ת בית הלוי שנושא תודה על כל מה שהיה עמו מיום הולדו עד עתה, "וגם ביום שלשום דרך הלוכי קפץ עלי סוס גדול ברוב כוחו ונשכני בגבי (זה נושך ושובר עצם) וברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב והוציאני מן שיניו לשלום". ואמנם גם היום שלא מצוי כ"כ סוסים אבל יש את פנעי המכונות בתאונות דרכים ה' ישמרנו, רכב שפוגע זה הרבה יותר גרוע מפגיעת הסוס, ויש להודות לה' שניצולים מסכנות בדרכים. (א"ה, אחרים אומרים שכוונת הבית הלוי במה שקפץ עליו סוס גדול למשכיל א' שנטפל אליו, אבל רבינו הביא הדברים כפשוטן).

לשון לימודים

הבית הלוי כותב בהקדמה לדרשות שלו הטעם שכותב את ספרו מפני שאין לו כח הדיבור ולכן כותב הדרושים כדי שאנשים אחרים שיש להם כח הדיבור הם יאמרו זה בפני העם. (ואמר רבינו דבאמת גם לבית הלוי היה כושר נאום טוב אבל כנראה היו אחרים יותר טובים ממנו, ובאמת לא לכולם יש מעלת כח הדיבור, ישעיה הנביא (פרק ד' פסוק ד') השתבח בזה ואמר ה' אלקים נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר).

סכנה בניתוח

מספרים שלעת זקנתו של הבית הלוי כשנה קודם הסתלקותו מן העולם הוצרך לעבור ניתוח, ומחמת מצב בריאותו באותו הזמן היה חשש סכנה גדול לחייו אם ירדמו אותו, והסתפק הבית הלוי שאם יסכים לניתוח הוא נקרא מסייע לרופאים להרוג את עצמו, (מנוסה אחר: היה חשש שעל ידי ההרדמה יחלש כח זכרונו והבית הלוי חשש מזה), לכן אמר שהוא לא יעשה כלום וישכב במיטה וישאר ער והרופאים יעשו בו מה שירצו, ובנו הגר"ח מבריסק ישב לצידו ודיבר עמו בלימוד כל זמן הניתוח ומרוב ריכוז לא זו כלום ולא הרגיש שום דבר והכל הסתיים על צד היותר טוב. ואח"כ אמרו הרופאים שטיפלו בו שהחלמתו היתה שלא כפי גילו כלל שכבר היה למעלה מבן שבעים ובשרו החלים מהניתוח כבשר ילד קטן. (א"ה, עיין נדריים מ"א א' שחולה שנתרפא חוזר לימי עלומיו שנאמר רוטפש בשור מנוער ישוב לימי עלומיו, ופירש הר"ן אחר שחלה ונתרפא מתחזק טבעו להיות יותר בריא ממה שהיה קודם חליו).

הסתלקותו

קידוש לבנה קודם פטירתו

הבית הלוי נפטר במוצאי שבת ד' אייר לאחר שעשה קידוש לבנה. וזה היה דבר פלא כי תמיד היה דרכו של הבית הלוי להמתין לקדש את הלבנה רק אחרי שיעברו ז' ימים משעת המולד, רק באותו היום שנפטר לא נהג כך. ואמר רבינו כי משמים סיבבו שישנה מהרגלו בשביל שיזכה לקיים המצוה בחייו, דהרי אילו היה יודע שיסתלק מן העולם בודאי היה נוהג כך, ואע"פ שלא ידע שהרי נפטר פתאומי מ"מ מן השמים סיבבו שיזכה ולא יפסיד את המצוה. (כן סיפר רבינו כמה פעמים ביום היארצייט של הבית הלוי כשחל במוצ"ש לאחר שבירך ברכת קידוש לבנה).

הסתלקותו

הבית הלוי נפטר במוצאי שבת אור ל' אייר תרנ"ב לאחר שעשה קידוש לבנה התיישב לכתוב מכתב לבעל השדי חמד ולפתע תוך כדי הכתיבה חש ברע ונשכב במיטה ונפטר ונסתלק לבית עולמו. (ג' חודשים לפני"כ סגרו השלטונות את ישיבת וואלז'ין ובנו הגר"ח עבר לגור בבריסק וכך סובבה ההשגחה שמיד כשנפטר הבית הלוי מינו את הגר"ח לרבנות בבריסק תחת אביו).

עלייה לקברו

הגר"ח לא עלה לקבר של אביו הבית הלוי ביארצייט אע"פ שהיה קבור בבריסק, אך שאר בני המשפחה עלו לקבר, והגר"ח אמר אני שהכרתי את אבא אינני מסוגל לעלות לקברו. (דעת רבינו שאין ראוי לילך על הקברים, הואיל ובבית הקברות יש כוחות הטומאה לא כדאי להרבות שם, ובפרט נשים ידירו רגליהם לגמרי משם, ובאמת בבריסק אין הולכים לבית החיים אפי' ביארצייט, וכן הגר"ח לא היה הולך לקבר אביו הבית הלוי. ומסופר על הגר"א ששנה אחת הלך לקבר אמו יחד עם אחיו שכולם היו צדיקים גדולים, ואח"כ סיפר הגר"א שראה שהאמא יצאה מקברה ומחתה כפיים משמחה, אך לשנה אחרת לא רצה שוב ללכת, ואמר אע"פ שאמא שמחה אבל לי זה הזיק ואינו נכלל בכלל החיוב של מכבדה במותה. נדרך אגב ביאר רבינו מדוע רק מחתה כפיה ולא שרה בפה, משום שאף בחייה נוהרה מלשיר בקול שהרי קול באשה ערוה). ומ"מ גם אלו שאינם עולים לקבר ביארצייט אבל ללויית המת הולכים מפני שזה מצוה, וכן בסוף השבעה השלושים וי"ב חודש עולים לקבר שזה נזכר בשו"ע (עי' יו"ד סוף סי' שד"מ) אבל יותר מזה אין הולכים לקברות כלל).

מצבתו

הרב שמעון יוסף מלר [מחבר סידרת ספרי עובדות והנהגות לבית בריסק] סיפר לי שנסע לבריסק לראות את קברו של הבית הלוי, והגרמ"ד סולובייציק שליט"א שירטט לו על נייר היכן לחפש את הקבר, ובאמת מצא שם את הקבר וראה דבר פלא שאף שכל המצבות שעל גבי הקברים שהיו מסביב כולם נהרסו אבל מסביב למקום קברו של הבית הלוי נשאר שלם. (ראה בספר "הרב מבריסק" סוף כרך א', עמ' 597 ועמ' 603).